

Jegyzetek

1. Shelley ÓDA A NYUGATI SZÉLHEZ című versét mindvégig Tóth Árpád fordításában idézem. In: SHELLEY VERSEI. Szerk. Kardos László és Kéry László. Bp., 1963. 579–581. o.
2. A katalógusban ez a verssor áll: „*Repīts Baiiae partjára*”; a Horatius-idézet a KALLIOPÉHOZ írt ódából való; az Ovidius-epizód a METAMORFÓZISOK XIV. könyvében olvasható.
3. Vö. Andrew Wilton: J. M. W. TURNER. Se-caucus, New Jersey, 1979. 82. o.
4. Ford. Jékely Zoltán. SHELLEY VERSEI. 598. o.
5. John Ruskin: WORKS VII. Szerk. E. T. Cook és A. Wedderburn. London, 1903–1912. 445. o.
6. William Gaunt: TURNER. Oxford, 1981. 37. o.
7. Vö. Robert Collet: STUDIES, PRELUDES AND IMPROMPTUS. In: Alan Walker (szerk.): THE CHOPIN COMPANION. New York, 1973. 136. o.
8. James Anderson Winn: UNSUSPECTED ELOQUENCE: A HISTORY OF THE RELATION BETWEEN POETRY AND MUSIC. New Haven and London, 1981. 279–280. o.
9. Robert Collet: i. m. 136–137. o.
10. Arthur Hedley: CHOPIN. Revised by Maurice J. E. Brown. London, 1974. 145. o.
11. Paul Badura-Skoda: CHOPIN'S INFLUENCE. In: Alan Walker: i. m. 274. o.
12. Vö. Kecskeméti István: FRYDERYK CHOPIN: TIZENKÉT ETŰD, OP. 10. In: Kroó György (szerk.): A HÉT ZENEMŰVE. Bp., 1979. 22–23. o. Jim Samson: THE MUSIC OF CHOPIN. London, 1985. 72. o.
13. A műalkotás érzéletes értékitélet-mondatban az alany és az állítmány nem cserélhet helyet. Az állítmány jelentésköre nyilvánvalóan tágabb, mint az alanyé. E kérdést részletesen VALUE AND FORM: COMPARATIVE LITERATURE, PAINTING AND MUSIC című könyvemben elemeztem. Bp., 1993. – A Shelley–Turner összefüggésre vö. Cs. Szabó László: MÁRVÁNY ÉS BABÉR. Bp., é. n. 455. o.

Szegedi Katalin

KÖZÖS KINCSEINK

Egy öregkori Sinka-versről

*„Aki a forrásvidéken jár,
mindig ugyane virágokból szedi csokrát.”
(Weöres Sándor)*

Ki ne ismerné el, hogy személyes életünkben, a nemzetek sorsában s az egész emberiség léte alakulásában a különböző hagyományok elengedhetetlenül szükségesek, megtartó erejűek? S ki ne bólintana a fájdalmas tapasztalásként szerzett tudás birtokában arra, hogy a XX. század végén deszakralizálódott, egyetemes világmagyarázatot nélkülöző, szellemileg rohamosan szétforgácsoló világunkban talán minden eddiginél nagyobb igény van az összekötő pontok felkutatására, a közös kultúrkincs évezredek távolából napjainkig sugárzó értékeinek újra és újra való birtokbavételére?

Ösztönösen vagy mély tudatossággal: váltakozó intenzitással és különböző módon bár, de mindannyian a megnevezhetetlen – ám zsigereinkkel mégis jól ismert – közös örök-

ség felé törekszünk, s a művészet minden ága és műfaja is legmélyén ezt a sóvárgást kell kifejezze: a sóvárgást az örök megragadására.

A hagyomány és egyéniség meglelt harmóniáját mindig örömet nyugtázzuk a Bachok, Tarkovszkijok, a filozófiai iskolázottságú és elkötelezettségű Babitsok vagy Hamvas Bélák esetében, de mit jelenthet a „hagyományörzés” egy, a világtól elzárt, műveletlen, határozott filozófiai alapok hiányával küzdő bihari pásztorember számára?

Bizonyos, hogy a néphagyomány Sinka Istvánnak nem kívülről megközelítendő kutatási területet, hanem gyermekkorának, negyven esztendejének mindennapjait jelentette. Kínált elegendő balladai témát közvetlen környezetéből, adott a szájába keserű és boldogságot vágyó szavakat a népe sorsát rejtő néma pusztaság. Iskoláit is a növények, állatok között járta, s mi mást formált volna át irodalmi élménnyé, ha nem a bihari pusztán szerzett, egész életét, munkásságát meghatározó élményeket. A pusztától, a paraszti világtól kapott élet- és halálszemlélete, témái, képei, nyelvezete jelennek meg újra és újra, akár elbeszélő költeményeit, önéletrajzi regényeit, balladáit, elbeszéléseit vagy verseit olvassuk. Évszázadok népi kincseit fogják össze drámai sűrítettségű művei, személyes sorsa pedig hitelesíti verseit: s a kapcsolat fordítva is igaz: egyéni élményeinek az ad távlatot, hogy benne feszül pásztornemzedékek sorának élete, a bihari pusztaság egész múltja és jelene. A valóság ezzel a mítosz világába fordul át, úgy, hogy egy pillanatra sem veszít konkrétságából, elevenségéből és végtelen tragikumából.

Ami azonban a sinkai költészetnek értéke, az egyben korlátjává is lesz: megkötik őt paraszti figurái, a puszta tárgyai, jelenségei: nem tud megválni a létbe vetettség szorongató élményétől, a lázadás gesztusától, a bajokat felpanaszoló hangvételtől, s úgy tűnik, nem képes továbblépni a gondolati elvonatkoztatás magasabb fokára. Tudjuk, milyen tévedéseket eredményezett ez a költő életében, és milyen árnyékot vetett irodalmi megítélésére. Sokáig hallgatás övezte, majd húsz évnek kellett eltelnie halála után ahhoz, hogy napvilágot lásson verseinek válogatott kötete, a LOVASOK OPÁL MEZŐKÖN.

Ez a válogatás viszont tartalmaz egy ciklust, aminek jelentőségéről még alig esett szó, amit az elfeledettség csendje szinte észrevétlenné tett.

Újdonság az ÉZSAU ÉJSZAKÁJA ciklus tizenöt versében, hogy a sorstársak, a paraszti figurák helyett bibliai alakok állnak előttünk: Sinka saját múltja helyett most mindannyiunk ősi múltjából, közös kultúrkincséből nyer ihletést. Ebből adódóan több a tárgyiasság, nagyobb az elvonatkoztatás ezekben a versekben, mint a költő korábbi verseiben. Ami mégis rokoníthatja ezt a lírai ciklust a megelőzőkkel: Sinka az ÓSZÖVETSÉG és ÚJSZÖVETSÉG személyiségeit is úgy állítja elének, mintha azok személyes ismerősei lennének, mintha ő maga is azok jelenét élné jelenlévőként. Belehelyezkedik hát a bibliai történesekbe, kiemelve egy-egy élménymozzanatot, és ezt az élménymagot formálja verssé. Festőinek nevezhető, láttató technikával jeleníti meg a helyszíneket, vázolja fel az alakokat, ragadja meg a történetekben rejlő, minden kornak áthagyományozható örök lényegét, végül minden versében időtlenné kristályosodnak a képek – ezzel is általános érvényűvé téve az öröktől meglévő, változatlan, de újra meg erősített tudást a végsőkről.

Ebben az öregkori ciklusban Sinka újra értelmezi létét – megszabadulva ideológiai tévedéseitől –, számadása a konkrétól eltávolodva egy általánosabb szintre helyező-

dik. Megkötő szubjektivitása az elvontabb, egyetemesebb közegben feloldódik, a biblikus messzeségtől objektívabbá válik. Monoton ismétlődő gondolatisága kitágul, új elemekkel bővül, s ez lehetővé teszi a továbblépést önmaga mélységei és mindannyiunk közös öröksége felé.

A környező világ zaja nem csendesül le, nem lesz kevesebb a bűn sem a versekben megragadható metamorfózisok hatására, a költő mégis békére lel: belső, lelki, az isteni fenség magasába emelő békére, mert megérti azt a titkot, hogy az élet zsvajgása helyett a lét nyugalmat kell keresnie. Megérti, hogy a földi igazságosztást nélkülözve is lehet gazdag és megelegedett, mert földi kincsek helyett valami sokkal jelentősebbnek lehet birtokosa: övé az Istennel való transzcendens találkozásban kapott megvilágosodás kincse. A prófétává lett költőt átfűti az isteni szeretet melege, a földi élet minden kínját, keservét más távlatból tudja szemlélni. Nem a szenvedés, a mellőzöttség mértéke lesz kisebb, hanem az átélő szubjektum lelkiereje acélosabb.

Illusztrálja itt most egyetlen vers a ciklus egészét, példázva azt a folyamatot, melynek végén a költő maga is megbékél és hazatalál!

TIMÓTHEUS MENEKÜL RÓMÁBÓL

És pálcát tört le magának
 az útfélről Eunike fia,
 kis zöld vesszőt, és utána
 neki vágott az éjszakának
 s mindegy merre, hova
 mint akinek úgy sincs már csillaga
 s reménye se; mind a kettő máglya,
 s mind a kettő vad korommá égett.
 Menekült az opál sziklák fia,
 az őshegyeké, mik vének, mint az idő,
 s a menny felől örökre fehérek.
 S ahol angyal nem futott még soha,
 hamuszín kövein a Via Appia
 utat nyitott neki... És az őrség
 – hirtelen nőtt vak ijedelmében –
 kaput. Mert a katonák két sorfala úgy látta,
 hogy a zöld vessző, a törékeny kis pálcá,
 mint lángoló kard villog Timótheus kezében.
 ...És lágy nagy viola volt a Mindenség körül
 S írhatatlan messzeségben emlék: üveg-zöld
 fény; ilyenben az első új hajnal tündökölt.
 Amikor még víz volt, és égbolt volt csak a föld.

A vers művelődéstörténeti háttérét, bibliai alapját kutatva Timótheus személyéről pusztán annyit tudhatunk meg, hogy pogány görög apától és egy Eunike nevű, zsidó-keresztény anyától származott (AP. CSEL. 16,1: 2 TIM. 1,5), Pál apostol hatására tért meg (AP. CSEL. 14,6: 1 TIM. 1,2), majd az apostol kísérője és munkatársa lett (pl. 1 TESZ. 3,2–6: AP. CSEL. 20,4: ZSID. 13,23 stb.). A hagyomány szerint Pál apostol halála után visszatért Efezusba, és itt halt meg a város püspökeként (Eusebiosz: EGYHÁZ-TÖRTÉNET III. 4,6).

Mindezen tények ismeretében sem jutunk közelebb a vers történéshöz, nem adhatunk megnyugtató választ azokra a kérdésekre, hogy honnan jött és hová készült Timótheus, miért kellett menekülnie, s hogy miért épp őt választotta Sinka mondanivalója alanyául. A vers megfejtésekor át kell térnünk tehát a feltételezések világába.

Az első olvasatkor az olvasó értetlenül szemléli tán a verset: egy menekülés, egy hajsza leírására készülünk föl a cím elolvasása után, s helyett az ősidők végtelen nyugalmát árasztó folyamat tárul elénk sűrített formában, a már számtalanszor hallott, de mindig magával ragadó mitikus történetek mesélőjének higgadt modorában.

Persze ez csak a folyamat végeredménye. Honnan is indulunk? Timótheus menekülhet azért, mert megszökött, s ezért üldözik őt. Ennél valószínűbbnek látszik, hogy a Pál segítőársaként és követőjeként végzett hittérítő munkájáért kívánják sokan a halálát, hiszen mint keresztény el akarja vitatni a zsidók ősi örökségét, lelki alapra helyezve a hitet és az Isten országához való tartozást a születési jog, a hagyomány helyett. Az új hit vállalása okozta üldöztetés gondolatiságát támasztja alá a címben szerepeltetett helynév is, hiszen tudjuk, hogy a császárság korában Róma a pogányság, bálványimádás központja volt, így ezen kultuszok szimbólumának tekinthető. Timótheus tehát menekül a bűn városából, talán saját lelkén belül a bűntől magától.

A feltevés igazolása érdekében szükségesnek látszik az adott szöveg vizsgálata néhány szempontból.

A lassú előrehaladást, a mozgalmasság hiányát a hosszú és az állandóságot sugalló szavak sűrű használata adja (*útfélről, csillaga, korommá, őshelyké, örökre, idő, Mindenség, írhatatlan messzeségben...*). A szóhasználaton túl a szófajok arányával is megerősíti ezt a költő. Uralják a verset a névszók és viszonyszók, ez eredményezi a nyugodt hangvételt, az élőbeszéd szövésehez közeli előadásmódot. Tizenhárom ige szerepel a versben, ezek közül több tagadó formájú: *sincs, nem futott*; nagyobb hányadában múlt időben állnak: *tört le, neki vágott, égett, menekült, nem futott, nyitott, látta, tündökölt*, és háromszor jelenik meg a *volt* ige. Az egyetlen jelen idejű, állító ige a *villog*, mely kiemelt jelentőségű a mondanivaló megfogalmazásában. De erről majd később!

Azt már látjuk tehát, hogy nem a szó konkrét, fizikai értelmében vett menekülésről van szó, a leírt történés csak burka a sorok mögé rejtett üzenetnek. A vers nyitját az olvasót nagy erővel megragadó zsinseréglet adja. Így követik egymást a színhatások:

		zöld – vessző
		fekete – éjszaka
8 sor	}	sárga – csillag
		„zöld” – remény
		piros – máglya
		fekete (szürke) – korom
		opál – opál sziklák fia
4 sor	}	fehér – vén őshegyek, idő
		„áttetszőség, szintelenség” – angyal
	}	szürke – hamuszín kövek
		„fekete” – vak ijedelem
6 sor		zöld – zöld vessző
		piros – lángoló kard
		viola – nagy viola volt a Mindenség körül

4 sor	}	zöld	
		sárga	– üveg-zöld fény
		rózsaszín, piros	– hajnal
		kék!	– víz, ég
		(fekete)	– föld: hiányként jelenik meg

Megfigyelhető, hogy a színek csoportba tömörülnek, és ezzel mintegy a vers szerkezeti váza tárul a szemünk elé. Ezt a tagolódást erősíti fel a szóvégi rímek hangrendjének alakulása.

7 sor mély	(komor kezdés)
1 sor magas	
1 sor mély	
2 sor magas	egyenletes váltakozás
2 sor mély	
2 sor magas	
2 sor mély	
5 sor magas	(felszabadult lezárás)

Feltűnő, hogy a verskezdet mély hangrendű zárlatait váltakozva követik a magas, illetve mély hangrendű rímek, mintegy megharcolva egymással. Zaklatott, lehangolt felütés után a vers bizakodó, feloldó hangvétellel zárul, vagyis a hangsúly ezentúl már egészen bizonyosan nem a menekülés tényére helyeződik, hanem egy konfliktushelyzet megoldására, méghozzá pozitív megoldására.

Ez derül ki az érzelmi, hangulati jelleget is biztosító színek felsorolásába rejtetten kódolt többletinformációból is.

Az első egységben majd' minden szín megjelenik, de a domináns a *fekete*, hiszen a Timótheust vezérlő csillag *sárga* fénye és a remény *zöldje* is korommá, *feketévé* lesz.

Az átvezető részben három különleges szint helyez el Sinka. Az első az *opál*, mely Tornai József szerint Sinka István költészetében a föloldás szinmetaforája, azé a föloldásé, melyet a jelenlét (= jelenléti!) irracionalizmusával szemben csak a megfoghatatlan emlékezetben vagy éppen a látomások jövő idejében találhat meg a maga számára. Ez a sok színben játszó drágakő tehát valami elfelejtett, elveszített és még meg nem lelt harmóniát jelképez.

Ezt követi a *fehér* szín, ami egyszerre hordozza az ősiséget, a vénség jelentést (gondoljunk az ősz haj vagy szakáll színére, s ezáltal valamelyest a bölcsesség is bekerül az asszociációs körbe) és a tisztaság, a harmóniához (mennyehez) való közelség jelentést. Képiség szintjén itt a hegytetőket borító érintetlen hó érzete jelenik meg.

A vakító csillogású *opáltól* a minden színt magába ötvöző *fehéren* át a színek hiányáig, másképp mondva az *áttetszőhöz*, az éterihez jutunk el. Ez az egy csoportot alkotó három szín jelképe a vágyott szépségnek, a szárnyalásnak, az ellentéteket feloldó békeségnek, az isteni világnak.

Tovább lépve újra a földön, a történések folyamatában vagyunk. Hirtelen és merész a váltás, de annál jobban érzékeljük a fenség állapota utáni földközelséget. Itt is az első egység színei jelennek meg újra, de az irány fordított: a *feketével* való indítást élénkebb színek alkalmazása követi, s így fokozatosan kitágul a kép, látóvá teszi a katonákat – és minket is azzá tesz – a lángoló pálca fénye; megtörténik a csoda. A törékeny pálca tekintélyt, erőt hordozó pálcává válik, Isten küldöttévé magasztosítva Timótheust. Ez-

után már minden szó csak egy-egy csodálatos ráadás, egy-egy az ábrázolt csodát megerősítő kicsengés. Uralkodó szín itt a *rózsaszínes, pirosas, lilás* árnyalat, újra visszatér a *sárga és zöld* együtt, és egy eddig még nem látott szín is megjelenik. A *kék*, a békesség színe a föld, a *feketesség*, sötétség helyébe lép, mintegy a végtelenre nyitottá téve a verset.

A színhasználat sokrétűen, nagyon pontosan elénk tárja a vers vonulatát. Az iránultság ismeretében most hát a részletesebb értelmezés volna még hátra.

Timótheus válságos, bizonytalan léthelyzetben van, valószínűleg azért, mert támasza- it, biztos pontjait elvesztette. A csillag s a remény érhető általánosan: valaki nem leli az őt vezérlő eszmét, személyt, s már a bizakodása is elhagyta, nem meri remélni a megoldást. Gondolhatunk azonban a két apostolra is, Pálra és Péterre, akik a hagyomány egyik változata szerint máglyán haltak mártírhálált, s halálukkal a keresztyének reménye is odaveszett. Ezt a felfogást alátámasztja az is, hogy más asszociációs körön is eljutunk az apostolok személyéhez, hiszen Szent Péter éppen a Via Appián menekült feladata elől. A Rómából kivezető úton találkozott az úrral, s megkérdezte tőle. – *Quo vadis Domine? (Hová mész, Uram?)* A felelet megszégyenítette Pétert, mert a válasz úgy hangzott: – *Megyek, hogy másodszor is meghaljak az emberiségért.* – Péter ezt hallva visszatért Rómába.

Vagy gondolhatunk a Saulust (Szent Pált) ért látomásra a damaszkuszi úton, s így mindjárt nyilvánvalóvá válik, hogy: Timótheus szimbolikus utat jár meg, melyen harcol benne hite és hitetlensége, a próféta szerep szembekerül benne a személy alkalmatlanságával: jónási vívódásokat él meg, ezért szeretne elbujdosni, ezért vágyja a megbékélést, a révbe találást.

A költő itt önmagáról is beszél.

Egyrészt tudjuk már, hogy az *opálszin* és Sinka költészete közt konkrét kapcsolódási pont van, tehát ő maga is az *opal* sziklák fiának tekinthető.

Másrészt az, hogy épp Timótheus alakját választotta Sinka István ennek a törté- neknek a leírásához, azzal magyarázható, hogy negyvenéves pusztai tartózkodása idején a költő egyéb társaság híján a BIBLIA alakjait fogadta barátjának. Személyes okok miatt rokonnak találhatta magát költőnk Timótheusszal, s így Timótheus útjának bemutatása közvetett önjellemzéseként is felfogható.

A költő vátesz szerepe egyébként is sok hasonlóságot mutat a hitét megvalló bizony- ságtevőével: a prófétát (költőt) tehát az alliteráló „*mindegy merre*” szókapcsolatban kifejezett bizonytalanság, tehetetlenség, zavartság jellemzi. Tör magának egy pálcát, ez útítársa és vezetője egyedül, más nem maradt számára. De aztán utat nyit neki a köves út, és megnyílik az őrzött kapu is.

Ebben a pillanatban Timótheus nem maga többé, hanem az Úr küldötte, angyal, aki mások számára válik látomássá. Az Isten eszközeül választotta őt, annak ellenére, hogy menekülni akart a rábízott feladat elől. Így történhetett meg, hogy a katonák kettős sorfala a Timótheus lelkét jelképező törekeny kis pálcát villogó kardnak látja. Lángoló, tehát fényt sugárzó és erőt képviselő kardnak és villogó kardnak. Mint már láttuk, a *villog* ige kiemelkedik az igék sorából azáltal, hogy jelen idejű és állító, de mindezek mellett azért is, mert mozgás, tevékeny életerő képzetét hordozza. Így képes kifejezni azt, hogy Timótheus a kapunál az energikusság, a biztos erő követe, a hit hőse.

A menekülés sikerül hát, mind konkrét, mind általános szinten: Timótheus kijut a városból, megszabadul a bűnök nyomásától, sőt Isten követeként léphet ki a kapun.

Átlép egy határvonalon – egy megszentelt teren –, s így maga mögött hagyhatja a nem kívánt valóságot, a borzalmak, Néró császár uralkodásának színhelyét, egyáltalán fel szabadul a bűn terhe alól. S olyan szelid áramlással, olyan észrevétlenül történik meg ez a misztérium, hogy csak a teremtés és bűnbocsánat kegyelmi aktusához mérhető. A színek is a virradat, az újjászületés, „*az első új hajnal*”, az eszmélet idejét rajzolják elének.

Megtörténik sokadszor a csoda, ami először akkor játszódott le, „*amikor még víz volt és égbolt volt csak a föld*”.

Oravecz Imre

SZAJLA

Verstanulmányok egy regényhez

Zalavári

Lakban kerülösködött,
ott lakott családostul,
az erdőszélen, az erdészházban,

zömök, testes férfi volt telt, pirospozsgás arccal,
színre maga a megtestesült egészség,
de a látszat csalt,
mert szívbajban szenvedett,
ezért járt, beszélt természetellenesen lassan,
és mindig olyan hangosan szuszogott,
mintha aludna
vagy hegyre menne,

nagy szelidség, jóindulat lakozott benne,
az erdőmunkások, a napszámosok szerették,
nem hajszolta, nem rövidítette meg őket,
és emberségesen bánt velük,
még a fatolvajok is kedvelték,
mert sosem érte utol őket,

gyerekkoromban magam is dolgoztam a keze alatt,
mikor magoncot ápoltam a csemetekertben,
olykor a fejemre tette a kezét,
de különben nem kivételezett velem,
pedig a felesége révén rokonságban álltunk,
és néha *fajront* után behívtak a kakukkosórás konyhára,
és megkínáltak mézes-vajas kenyérrel,